

© Скриль С. А.

19. Sententiae : наукові праці Спільки дослідників модерної філософії Паскалівського товариства / О. Хома (гол. ред.). - Вінниця : Вид-во Універсум, 2004. - Спецвип. № 3 : Філософія і космологія / ред. : Базалук О., Огороков В. — 223 с.
20. Shils E. A. The ethnicsources of nationalism / E. A. Shih // Etnie Conflicts and international Securiti / M. E. Brown (ed). - Princeton, N. I. : Princeton University Pres, 1993. - P. 27-42.

Скриль Сергій Анатолійович – кандидат юридичних наук, завідувач кафедри загальноюридичних дисциплін Херсонського економічно-правового інституту

УДК: 316.652

ПРОБЛЕМИ МЕТОДОЛОГІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ СИСТЕМ

У статті розглядаються актуальні проблеми методології дослідження політичних систем. Акцентується увага на методи системного аналізу, порівняльній методології, синергетичних підходах. Політична система розглядається у контексті взаємозв'язку із економічною, соціальною та правовою системами.

Ключові слова: парадигма, методологія, політична система, системний аналіз, компаративістика, синергетика.

ПРОБЛЕМЫ МЕТОДОЛОГИИ ИССЛЕДОВАНИЯ ПОЛИТИЧЕСКИХ СИСТЕМ

В статье рассматриваются актуальные проблемы методологии исследования политических систем. Акцентируется внимание на методе системного анализа, сравнительной методологии, синергетических подходах. Политические системы рассматриваются в контексте взаимосвязи с экономической, социальной и правовой системами.

Ключевые слова: парадигма, методология, политическая система, системный анализ, компаративистика, синергетика.

PROBLEMS OF METHODOLOGY OF RESEARCH OF THE POLITICAL SYSTEMS

The article describes problems in the research methodology of political systems. The author puts an emphasis on the systematic approach, comparative methodology, synergic approach. Political system is viewed in the context of interconnection with economic, social and judicial systems.

Key words: paradigm, methodology, political system, systematic approach, comparativistics, synergetics.

Основним критерієм науковості будь-якого дослідження є дотримання дослідником певних методологічних принципів у межах домінуючої у цей час та визнаною вченим співтовариством наукової парадигми. Під парадигмою розуміється сукупність метатеорій, концепцій, які формують уявлення про фундаментальні основи буття. Але слід зазначити, що у сфері суспільних наук (на відміну від природничих та технічних) парадигмальний підхід має свої певні «цивілізаційні кордони». Тобто існують самостійно, хоча і знаходяться у стані постійного діалогу, а тому синхронно розвиваються, доповнюючи одна одну, західна, ісламська, індуїстська та конфуціанська парадигми політичної науки. Кожна із зазначених цивілізаційних парадигм має свої базові духовні цінності, які формують цілісне уявлення про оточуючий світ, природу людини, суспільство, сутність і зміст владних відносин.

Сучасною парадигмою політичної науки Західної цивілізації слід визначити політичний антропоцентризм, сутність якого полягає у визнанні людини, її прав, свобод та інтересів тією «системою координат», навколо якої розвиваються політична, економічна та

правова системи суспільства. Таким чином, методологічні підходи дослідження політичної системи повинні бути сфокусовані саме в напрямку політичного антропоцентризму.

Проблематика методології політичних досліджень була й залишається однією із найактуальніших у політичній науці, оскільки без методики обґрунтування результати будь-якого дослідження не відповідають критеріям верифікації, а тому мають виключно абстрактно-інтуїтивний характер. Класиками методології політичної науки слід вважати Г. Алмонда, С. Вербу, М. Дюверже, Д. Істона, Т. Парсонса, Е. Шилза та інших.

Одну з найвідоміших нині типологій в руслі методології дослідження політичних систем запропонував Г. Алмонд. Особливістю такої класифікації стало виокремлення поміж традиційних класифікацій – демократією і тоталітаризмом – проміжних форм, характерних для політичних систем країн третього світу. До них він відніс «опікувану демократію», яка характеризується гіпертрофією виконавчої влади, та «модернізовану олігархію», котрій властиве домінуюче становище військових чи цивільних бюрократичних угруповань. Враховуючи ще випадок класичної «традиційної олігархії», утверджуються п'ять основних політичних форм:

- 1) політична демократія – це система з відносно автономними представницькими інститутами, виконавчою владою, значно диференційованими, автономними та плюралістичними групами інтересів;
- 2) опікувана демократія, де демократичні інститути формально існують, але влада концентрується в руках бюрократичної держави;
- 3) модернізована олігархія – демократичних інститутів не існує, влада належить військовим і цивільним бюрократичним клікам, головною метою лишається модернізація економіки;
- 4) тоталітарні олігархії – це системи з високим ступенем концентрації влади в руках правлячої еліти, автономних груп інтересів не існує, практикуються тотальні форми соціальної мобілізації;
- 5) традиційні олігархії – це династичні або сімейні режими, що негативно ставляться до будь-яких змін і прагнуть зберегти існуючий порядок речей [1, с. 52-55].

Кілька відомих типологій політичних систем належать Г. Алмонду. За однією із класифікацій, критеріями відокремлення є політична культура і рольова структура.

Серед основних сучасних методів політичних досліджень слід виокремити системний підхід та спектр методик компаративістики. Так, системний підхід дає змогу не тільки описати функціонування політичних систем, але й визначити тенденції, що притаманні політичному процесу у тих чи інших умовах суспільно-політичного розвитку. Комплекс порівняльних методів – бінарне порівняння («binary analysis»), регіональне порівняння («regional» або «area study»), тематичне порівняння («thematic comparison»), крос-національне порівняння («cross-national comparison»), крос-темпоральні порівняння («cross-time comparison») – дозволяє виділяти відмінні між собою за певними критеріями групи політичних систем та встановити «межі політичної ефективності» в кожній з груп.

Системний підхід включає обов'язковість вивчення і практичного використання наступних восьми його аспектів:

- 1) системно-елементного або системно-комплексного, який полягає у виявленні елементів-складових даної системи;
- 2) системно-структурного, який полягає у з'ясуванні внутрішніх зв'язків і залежностей між елементами даної системи та дозволяє отримати уявлення про внутрішню організацію (будову) досліджуваної системи;
- 3) системно-функціонального, який потребує виявлення функцій, для виконання яких створені і існують відповідні системи;
- 4) системно-цільового, який означає необхідність наукового визначення цілей і підцілей системи, їх взаємних зв'язків між собою;
- 5) системно-ресурсного, який полягає в ретельному виявленні ресурсів, потрібних для функціонування системи, для вирішення системою тієї або іншої проблеми;

- б) системно-інтеграційного, який полягає у визначенні сукупності якісних властивостей системи, що забезпечують її цілісність і особливість;
- 7) системно-комунікаційного, який означає необхідність виявлення зовнішніх зв'язків даної системи з іншими, тобто, її зв'язків з навколишнім середовищем;
- 8) системно-історичного, який дозволяє з'ясувати умови в часі, які вплинули на виникнення досліджуваної системи, пройдені нею етапи, сучасний стан, а також можливі перспективи розвитку [2, с. 35-38].

Аналізуючи особливості системного підходу у дослідженні політичних систем, слід зазначити наступне. Метод системного аналізу – це водночас і спосіб логічного мислення, системного сприйняття та відповідного впорядкування інформації. Системність – це також невід'ємна ланка управління складними об'єктами. Застосовують його насамперед тоді, коли предметом дослідження є виявлення енергії та механізмів саморозвитку певних об'єктів, а саме методологія системного аналізу має застосовуватися творчо, враховувати новітні наукові досягнення, особливо у виявленні закономірностей складних нерівноважених і хаотичних систем. Теорія системного аналізу спирається на закон складних(цілісних) систем, згідно з яким ціле є більшим від суми його частин. Цілісна складна система відрізняється від сумативної (простої) сформованістю субординаційних системних зв'язків між складовими елементами та утвердженням системної якості. У цьому випадку домінуючими стають системні принципи розвитку. Така система є самодостатньою – для своєї реалізації вона не потребує впливу зовнішніх елементів, чужих її природі. Цілісна система працює на основі власних (системних) законів, вимогам яких підпорядковуються її структурні частини [3, с. 56-57].

Як зазначає Г. В. Музиченко, методологія системного аналізу виходить із трифазного розвитку кожної функціонуючої системи: генезису, коли система перебуває у фазі сумативної (простої) цілісності; зрілості, коли система набуває стану структурної цілісності; занепаду, який настає в момент, коли досягається абсолютна однорідність компонентів системи і як результат – потенціал розвитку системи себе вичерпує. Суперечності розвитку змінюються на суперечності занепаду, які не можна подолати. Це призводить до біфуркації системи, її заміні однією або декількома новими системами, які, з одного боку, є антиподами своїх попередників, розвиваються на основі іманентних (протилежних) принципів та законів, з іншого – є складнішими за свою структурною побудовою. Схематично розвиток системи може бути представлений у вигляді таких етапів: а) формування інтегральної якості системи; б) зміна властивостей структурних компонентів системи, їх підпорядкування системній цілісності; в) формування нових інтегральних структур, на основі яких реалізуються функціональні якості системи, що утверджуються [4, с. 20-23].

Таким чином, системний аналіз дозволяє встановити закономірності розвитку політичних систем незалежно від тієї чи іншої цивілізаційної парадигми, що є домінуючою у певній «політичній школі».

Наступним фундаментальним методом політичної науки є порівняльний (компаративний) підхід, основні вимоги якого сформулював Р. Макрідіс:

- порівняння повинно відбуватися на абстрактному рівні;
- перед проведенням будь-якого порівняння треба не лише визначити категорії та поняття, але також визначити критерії, індикатори компонентів соціальної та політичної ситуації, які пов'язані з проблемою, що аналізується;
- потрібно визначити критерії для адекватного зображення певних компонентів, які входять до загального аналізу або аналізу проблем;
- на початку аналізу необхідно сформулювати гіпотези;
- формулювання відносин між гіпотезами та їхнє дослідження може ніколи не знайти підтвердження, на відміну від емпіричних фактів. Гіпотеза або низка гіпотетичних відносин вважатимуться доведеними лише доти, доки вони не будуть спростовані;
- найкраще формулювати низку гіпотез, аніж окремі гіпотези. Зв'язуюча ланка між загальним рядом гіпотез і соціальними відносинами повинна утворюватися за

допомогою уточнення умов, за яких можуть відбуватися будь-яка, чи усі можливості, перелічені в цій низці гіпотез;

- порівняльне вивчення, навіть якщо воно не виправдовує очікувань загальної теорії політики, може покласти шлях послідовному розвитку теорії за допомогою: а) збагачення нашої здатності до уяви, яка допомагає формулювати гіпотези; б) забезпечення засобів для тестування гіпотез; в) ми вимушені усвідомити те, що ми приймаємо як належне, потребує пояснення;
- найбільшою небезпекою у створенні гіпотез у поєднанні з порівняльним вивченням є необмежена площина можливих відносин. Цього можна уникнути, склавши сукупність фактів, які важливі для створення гіпотези до самого її формулювання [5, с. 49].

Б. Петерс виділив п'ять основних видів порівнянь: 1) аналіз одиночних політичних систем; 2) аналіз подібних процесів та інститутів, які належать до обмеженої кількості політичних систем, відібраних за певними аналітичними критеріями; 3) використання типологій та інших класифікаційних схем як для порівняння групи політичних систем; 4) статистичний або дискрептивний аналіз сукупності політичних систем, виокремлених переважно на підставі географічних або еволюційних показників, для перевірки гіпотези щодо змінних у виборці, яку вивчаємо; 5) статистичний аналіз загальносвітового рівня, спрямований на виявлення структур і /або тестування відносин щодо цілого масиву політичних систем [6, с. 10].

Зважаючи на перелічені особливості порівняльного підходу, слід наголосити на його безпосередньому зв'язку з методологією системного аналізу та синергетичною міждисциплінарною теорією. Емпіричні (польові) політичні дослідження, у свою чергу, являють собою втілення визначених методологічних підходів у конкретних методиках, які дозволяють здійснювати об'єктивний аналіз та прогнозування тенденцій розвитку політичних систем.

Таким чином, можна сформулювати певний алгоритм наукового дослідження політичних процесів: парадигмально-цивілізаційний підхід – системний аналіз – сукупність порівняльних методів – синергетичне абстрагування (моделювання) – емпірично-методичне вимірювання певних параметрів. Саме комплексна послідовність застосування методологічних підходів у політологічному дослідженні є умовою об'єктивного пізнання політичних систем та процесів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Almond G. Comparative Political System / G. Almond // Journal of Politics. – 1958. – P. 391-408
2. Неліпа Д. Застосування технологій кореляційного та регресійного аналізу при здійсненні системного аналізу в політології / Дмитро Неліпа // Політичний менеджмент. – 2011. – № 6(51). – С. 43-53.
3. Маслов Ю. К. Центральна та Східна Європа у пошуках сучасної системи влади : Монографія // Ю. К. Маслов. – Одеса, 2015. – 387 с.
4. Музиченко Г. В. Концептуалізація державної політики країн пострадянського простору в умовах глобалізаційних змін : Монографія // Г. В. Музиченко. – Одеса, 2012. – 394 с.
5. Macridis Roy C. A Surway of the field of Comparative Government // Roy C. Macridis // Comparative Politics. The Free press. Collier. – Macmillan Limited – London, 1967. – P. 45-68.
6. Peters B. G. Comparative Politics: Theory Methods/ Washington Square // B. G. Peters. – New York : New York University Press. – 2000. – 180 p.